

TEME

GRAČANIČKI
GLASNIK
časopis za kulturnu
historiju

Broj 38, godina XIX
novembar, 2014.

© Monos 2014

Pravna zaštita tradicionalnog znanja

**Doc. dr. Ismet Alija,
Haris Hasić, MA**

Sažetak: Intelektualne tvorevine koje su rezultat stvaralačke djelatnosti zajednice, te koje imaju izvjesne druge karakteristike koje ih čine tradicionalnim znanjem mogu predstavljati potencijalno značajan izvor ekonomske koristi za zajednicu koja ih stvorila. Tradicionalno znanje je manifestacija identiteta zajednice, njihovog načina života i odraz njihovih vrijednosti. Kao takvo, tradicionalno znanje mora biti zaštićeno odgovarajućim pravnim mehanizmima. Rad obrađuje materiju dostupnih mehanizama pravne zaštite tradicionalnog znanja. Prvo poglavlje rada predstavlja uvod i rezon za razmatranje materije pravne zaštite tradicionalnog znanja. Prikazan je i kratak historijski osvrt, kao i značajniji međunarodni pravni instrumenti za zaštitu tradicionalnog znanja. Drugo poglavlje analizira pojam tradicionalnog znanja, te pruža konkretnu definiciju koja obuhvata ovaj raznoliki i složeni pojam. Treće poglavlje identifikuje vrste tradicionalnog znanja, koje podrazumijeva: tradicionalno znanje, srodno objektima prava industrijskog vlasništva, tradicionalne kulturološke izražaje i genetske resurse. Četvrto poglavlje razmatra postojeće pristupe modalitetima pravne zaštite tradicionalnog znanja i to pozitivne zaštite, koja stvara mehanizam za prepoznavanje isključivih subjektivnih građanskih prava nosiocima, često društvenoj zajednici, dok drugi modalitet jeste defanzivna zaštita koja postavlja prepreke za zloupotrebu i neopravdano iskorištavanje tradicionalnog znanja. Peto poglavlje analizira postojeće i predložene potencijalne konkretne institute za zaštitu tradicionalnog znanja i to pravo intelektualnog vlasništva kao jedno, sui generis pravni sistem kao drugo, te druge pravne institute za zaštitu tradicionalnog znanja. Rad u svim segmentima pokušava analizi-

TEME

rati prisustvo svijesti i konkretnih rješenja u Bosni i Hercegovini, te zaključuje da je ova materija neopravdano slabo zastupljena i da je dodatno temeljito istraživanje opravdano.

Ključne riječi: tradicionalno znanje, tradicionalni kulturološki izražaj, pravo intelektualnog vlasništva, pozitivna zaštita, defanzivna zaštita

1. Općenito o pravnoj zaštiti tradicionalnog znanja

Pravni poredak Bosne i Hercegovine osigurava zaštitu intelektualnih tvorevina koje su nastale individualnim kreativnim djelovanjem ljudskog bića putem objektivnog prava intelektualnog vlasništva. Međutim, kada je u pitanju zajednička kumulacija intelektualnih djelovanja, spoznaja, otkrića, ubjeđenja, vrijednosti i ostalih intelektualnih dostignuća jednog društva, pravni poredak Bosne i Hercegovine ne poznaje adekvatne i efektivne mehanizme zaštite takvog tradicionalnog znanja. Intelektualno vlasništvo je idealno situirano da uredi odnose subjekata prava povodom njihovih individualnih intelektualnih tvorevina, ali kada je objekt prava tradicionalno znanje, instituti prava intelektualnog vlasništva, u postojećem stanju, nisu primjereni da osiguraju tradicionalno znanje bosanskohercegovačkog društva od zloupotrebe i neopravdanog izrabljivanja od strane lica koji nisu njegovi članovi.

Tradicionalno znanje može predstavljati značajan resurs za društvo koje ga je iznjedrilo. Tradicionalna medicina je čest izvor relevantnih saznanja i svakako dobra početna tačka za istraživanje izvjesnih medicinskih fenomena i njihovu subsekventnu monetizaciju. Farmaceutska nauka uspjeh brojnih lijekova izravno duguje industrijskoj obradi i istraživanju tradicionalnih lijekova. Tradicionalni način uzgoja usjeva i obrade zemljišta može da ukaže na brojna poboljšanja modernih agrikulturoloških mehanizama u upotrebi. Česti su primjeri značajne ekonomske do-

biti koja je rezultirala izravnom upotrebom i primjenom tradicionalnog znanja. Nažalost, ovo može uzrokovati biopirarstvo kao manifestaciju pravno neregulisanog iskorištavanja pravno nazaštićenih elemenata tradicionalnog znanja.

Pored ekonomskog značaja, tradicionalno znanje ima nepobitno centralno mjesto u životu svakog pojedinca tog društva. Ono predstavlja kulminaciju dostignuća predaka, ostavštinu, poklon od minulih generacija. U svojoj najvišoj apstrakciji, tradicionalno znanje predstavlja način života jedne zajednice. Zloupotreba takvog tradicionalnog znanja, povreda, komercijalizacija, isključenje i skrnavljenje takvog, pravno nezaštićenog, tradicionalnog znanja dovodi do temeljne povrede individualnog identiteta, karaktera, ličnosti tog društva kao cjeline ali u isto vrijeme i svakog pojedinca kao individualne ličnosti–proizvoda svoje zajednice.

Pitanje pravne zaštite tradicionalnog znanja je aktualizirano tek prije nekih 40 godina¹. Izučavanje opravdanosti i modaliteta zaštite, je u povelju. Tek u posljednjih deset godina je evidentan značajan porast interesovanja i naučnog stvaralaštva o tom polju.²

Od značajnijih pravnih instrumenata koji su se razvili u deliberacijama izdvajamo:

Uzorak odredbi za nacionalne zakone za zaštitu izražaja folkloru protiv nedozvoljenog izrabljivanja i drugih predrasudnih radnji Organizacije Ujedinjenih nacija za obrazovanje, nauku i kulturu i Svjetske organizacije za intelektualno vlasništvo iz 1982. godine³,

1 Hilty, Reto, Rationales for the Legal Protection of Intangible Goods and Cultural Heritage (August 2, 2009). Max Planck Institute for Intellectual Property, Competition & Tax Law Research Paper No. 09-10. Dostupno na: <http://ssrn.com/abstract=1470602> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1470602>, svi internet izvori u radu su posljednji put pristupljeni 13.11.2014 godine.

2 Krishna, Ravi Srinivas, Traditional Knowledge and Intellectual Property Rights: A Note on Issues, Some Solutions and Some Suggestions. Dostupno na: <http://ssrn.com/abstract=1140623>

3 Model Provisions for National Laws on the Protection of Expressions of Folklore Against Illicit Explo-

Konvencija o biološkoj raznolikosti Ujedinjenih nacija iz 1992. godine, koju je BiH ratificirala,⁴

Regionalni okvir za zaštitu tradicionalnog znanja i izražaja kulture Sekretarijata Tihookeanske zajednice,⁵

Konvencija o očuvanju nematerijalnog kulturološkog nasljeđa Organizacije Ujedinjenih nacija za obrazovanje, nauku i kulturu iz 2003 godine,⁶ te

Međunarodni sporazum o biljnim genetskim resursima za hranu i poljoprivredu⁷ Organizacije za hranu i poljoprivredu Ujedinjenih nacija iz 2001. godine, a koja je stupila na snagu 2004. godine.⁸

O modalitetu pravne zaštite tradicionalnog znanja posebne diskusije vode se u raznim tijelima, kao što je Međuvladin komitet o folkloru, tradicionalnom znanju i genetskim resursima Svjetske organizacije za intelektualno vlasništvo, organizacija Konvencije za biološku raznolikost kao i TRIPS vijeće Svjetske trgovinske organizacije, te tijela Organizacije Ujedinjenih nacija za obrazovanje, nauku i kulturu i Organizacije za hranu i poljoprivredu Ujedinjenih nacija. U tome participiraju stručnjaci pravne nauke, ali i etnologije, antropologije, kulturoloških i lingvističkih studija, politologije, te drugih grana nauke, što ukazuje na značaj pitanja i multidisciplinarnost koja je potrebna da bi

itation and Other Prejudicial Actions (UNESCO/WIPO, 1982)

4 Convention on Biological Diversity (CBD, UN, 1992)

5 Regional Framework for the Protection of Traditional Knowledge and Expressions of Culture (Secretariat of the Pacific Community)

6 Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage (2003)

7 The International Treaty on Plant Genetic Resources for Food and Agriculture (FAO, 2001)

8 Izbor relevantnih dokumenata iz: Hilty, Reto, Rationales for the Legal Protection of Intangible Goods and Cultural Heritage (August 2, 2009). Max Planck Institute for Intellectual Property, Competition & Tax Law Research Paper No. 09-10. Dostupno na: <http://ssrn.com/abstract=1470602> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1470602>

se iznašao pravilan način zaštite predmetne materije.

Kao najveći zagovornici iznalaženja pravilnog i potpunog mehanizma zaštite intelektualnog vlasništva javljaju se teoretičari i političari iz država afričkog kontinenta, te u skorije vrijeme, države Indijskog okeana i Južne Amerike. Posebno su aktivne države koje su označene kao mega-biodiverzitetne države, od kojih kao posebno reprezentativnu, navodimo Indiju, Brazil i Indoneziju.⁹ I u Bosni i Hercegovini se pitanje zaštite tradicionalnog znanja primjećuje, ali u njegovoj začetničkoj fazi. Obično, iskustvo govori, manifestuje se u djelovanju pojedinaca ili nepovezanih udruženja koja su fokusirana na zaštitu individualnih elemenata, dok je za zaštitu tradicionalnog znanja u njegovoj cijelosti potreban metodičan pristup i temeljita koordinacija. Zaštita tradicionalnog znanja nije posebno izražena, niti aktivno potencirana kao cilj državnih organa, odnosno struktura vlasti.

Pitanje konkretno pravne zaštite u Bosni i Hercegovini je u cijelosti zapostavljeno. Do sada nije ni jednom predložen sistematizovan i konkretan sistem zaštite tradicionalnog znanja.

Prominentni mislioci prava intelektualnog vlasništva, prof. dr. Slobodan M. Marković¹⁰, prof. dr. Vesna Besarović¹¹ kao i dr. Katarina Damjanović i Mr. Vladimir Marić¹² u svojim udžbenicima uopšte ne spominju

9 Bala, Anu, Traditional Knowledge and Intellectual Property Rights: An Indian Perspective (November 1, 2011). Dostupno na: <http://ssrn.com/abstract=1954924> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1954924>

10 Slobodan M. Marković, Pravo intelektualne svojine, Magistrat i Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2007.

11 Vesna Besarović, Intelektualna svojina, Industrijska svojina i autorsko pravo, četvrto dopunjeno i izmjenjeno izdanje, Pravni fakultet u Beogradu, Beograd, 2005.

12 Katarina damjanović, Vladimir Marić, Intelektualna svojina, Četvrto, izmjenjeno i dopunjeno izdanje, Pravni fakultet Univerziteta Union u Beogradu i Javno preduzeće Službeni glasnik, Beograd, 2012.

tradicionalno znanje i mehanizme zaštite tradicionalnog znanja.

Istraživanje nije našlo u Bosni i Hercegovini ni jedan konkretan prijedlog za mogući i sveobuhvatni sistem zaštite tradicionalnog znanja. Takođe ne postoje formalni pravni izvori koji bi uredili ovu materiju, a kakve nalazimo u uporednom pravu, a i u nekim zemljama u regiji.

2. Pojam tradicionalnog znanja

Budući da bi definicija tradicionalnog znanja kao pojma morala obuhvatiti koncept koji je po svojoj prirodi veoma raznolik i složen, te koji znači različite stvari različitim individua i društvima, konzistentna sveobuhvatna definicija¹³, kao takva, i kao refleksija širokog strukovnog konsenzusa – ne postoji.¹⁴

Umjesto univerzalne definicije, Svjetska organizacija za intelektualno vlasništvo (WIPO) koristi radne definicije¹⁵. Pri tom su, predložene i koriste se dvije opcije:

Opcija 1: Tradicionalno znanje se odnosi na know-how, vještine, inovacije, prakse i postupke, učenja i shvatanja koje nastaju kao rezultat intelektualne aktivnosti i koji se razvijaju unutar tradicionalnog konteksta.¹⁶

Opcija 2: Tradicionalno znanje je znanje koje je dinamično i koje stalno evoluira, koje nastaje iz intelektualnih aktivnosti koje su prenijete sa generacije na generaciju i koji uključuje, ali nije ograničen na know-how, vještine, inovacije, prakse, procese, učenja i shvatanja koja se sastoje od kodifikovanih, usmenih ili drugih oblika sistema znanja.¹⁷ Tradicionalno znanje, takođe, uključuje znanje koje je povezano sa bioraznolikostima, tradicionalnim stilom života i prirodnim resursima.¹⁸

Obije definicije su rezultat kompromisa i međunarodne diplomacije, te želje za što većom inkluzivnosti koja odražava postupak njihovog nastajanja.

Ilustrativna je i definicija doc. dr. Biruk Haile-a iz Etiopije: "Tradicionalno znanje podrazumjeva znanje, know-how, vještine, inovacije i prakse koje se prenose između generacija u tradicionalnom kontekstu i koji čine dio tradicionalnog načina života lokalnih zajednica koje opet, čine njihovog čuvara ili staraoca."¹⁹

Vjerujemo da definicije koje smo naveli i nalizirali imaju značajne i pravno relevantne

13 Vidi: World Intellectual Property Organization, Intellectual Property and Genetic Resources, Traditional Knowledge and Traditional Cultural Expressions, An Overview, WIPO, Geneva, 2012, str. 8.

14 Secretariat of the World Intellectual Property Organization, Glossary of Key Terms Related to Intellectual Property and Genetic Resources, Traditional Knowledge and Traditional Cultural Expressions (WIPO/GRTKF/IC/22/INF/8, April, 2008) Dostupan na: http://www.wipo.int/meetings/en/doc_details.jsp?doc_id=192978

15 World Intellectual Property Organization, Intellectual Property and Genetic Resources, Traditional Knowledge and Traditional Cultural Expressions, An Overview, WIPO, Geneva, 2012, str. 8.

16 For the purposes of this instrument, the term "traditional knowledge" refers to the know-how, skills, innovations, practices, teachings and learning, resulting from intellectual activity and developed within a traditional context.

17 Traditional knowledge is knowledge that is dynamic and evolving, resulting from intellectual activities which is passed on from generation to generation and includes but is not limited to know-how, skills, innovations, practices, processes and learning and teaching, that subsist in codified, oral or other forms of knowledge systems. Traditional knowledge also includes knowledge that is associated with biodiversity, traditional lifestyles and natural resources.

18 Prevod definicija je autorov. Tekst definicija je preuzet iz Secretariat of the World Intellectual Property Organization, Glossary of Key Terms Related to Intellectual Property and Genetic Resources, Traditional Knowledge and Traditional Cultural Expressions (WIPO/GRTKF/IC/22/INF/8, April, 2008) Dostupan na: http://www.wipo.int/meetings/en/doc_details.jsp?doc_id=192978, str. 43

19 Prevod autorov, izvor: Biruk Haile, Protection of Genetic Resources and Traditional Knowledge in Ethiopia: Examining the National and International Legal and Institutional Frameworks for Access and Benefit Sharing, prezentacija predstavljena na WIPO-WTO Colloquium for Teachers of Intellectual Property Law, Ženeva, Juni 2014.

nedostatke. Stoga predložimo alternativnu definiciju za koju vjerujemo da na potpuniji i svrsishodniji način definiše materiju tradicionalnog znanja.

Tradicionalno znanje definišemo kao svaki oblik spoznaje koja je nastala intelektualnim djelovanjem ljudskog bića²⁰, bez obzira na formu²¹ tog znanja dok god ta forma čini to znanje podobnim za prenos sa jednog subjekta na drugi subjekt, koje je izravni rezultat načina života određene ljudske zajednice²², koje je na bilo koji način relevantno za taj način života te zajednice²³, koje je prene-

20 Ovim elementom definicije, argumentativno, se isključuju genetski resursi kao oblik tradicionalnog znanja. Autori smatraju da genetski resursi, budući da nisu rezultat intelektualnog djelovanja pojedinca ili grupe ljudi ne mogu biti stavljeni u isto razmatranje sa drugim aspektima zaštite tradicionalnog znanja jer pravni mehanizmi zaštite intelektualnih tvorevina neće biti podobni za zaštitu ovog oblika tradicionalnog znanja. Znanje koje se može steći kao rezultat uvida značaja i relevancije genetskih resursa za tradicionalno znanje će biti svrstano u druge vrste tradicionalnog znanja.

21 Odlučujući se na ovakvu formulaciju u definiciji, umjesto izdašnog ili čak exempli causa nabiranja mogućih oblika forme tradicionalnog znanja, kakav je prisutan u navedenim definicijama, se osigurava relevantnost definicije čak i u slučajevima evolucije medijuma komunikacije ljudskih bića, kao i u slučajevima razvoja i evolucije samog koncepta tradicionalnog znanja.

22 Ovaj element definicije je operativno najrelevantniji, to je ono, argumentativno, za šta možemo reći da predstavlja delinaciju tradicionalnog znanja od drugih oblika znanja. Prilikom determinacije da li određeno znanje treba da se smatra tradicionalnim, te time da je objekt zaštite prava zaštite tradicionalnog znanja, presudna će biti determinacija da li je to znanje izravni rezultat načina života određene ljudske zajednice, ili je znanje u pitanju nastalo kao rezultat individualnog i nezavisnog kreativnog, subjektivno originalnog stvaralaštva ljudskog bića.

23 Relevantnost tradicionalnog znanja za život zajednice je element koji pomaže u determinaciji bitnosti same zaštite i istovremeno pomaže u razlikovanju tradicionalnog znanja jedne zajednice od tradicionalnog znanja drugih zajednica. Takođe, što je relevantnije tradicionalno znanje, veće su šanse da će sama zajednica biti zainteresovana da koristi mehanizme za pravnu zaštitu tog tradicionalnog znanja, te je time veća šansa da će u slučajevima zloupotrebe ili sknavljenja nastati ozbiljnije posljedice na zajednicu u pitanju, pa je time veći razlog za osiguranje temeljite i učinkovite zaštite

seno najmanje sa jednog pokoljenja na drugo pokoljenje²⁴ ili za koje je izvjesno da će biti preneseno na sljedeće pokoljenje²⁵, koje se primjenjuje u predmetnoj zajednici²⁶, te koje je u stalnom postupku razvijanja i prilagodbe zbog eksternih i internih stimulansa,²⁷ te koje nije znanje koje može biti predmetom zaštite postojećih grana prava intelektualnog vlasništva.²⁸

3. Vrste tradicionalnog znanja

Jedan od razloga za odsustvo opšteprihvaćene definicije tradicionalnog znanja kao i postojanja problema u determinaciji idealnog pravnog mehanizma zaštite tradicionalnog znanja leži upravo u činjenici da se tradicionalno znanje sastoji iz različitih oblika spoznaje, odnosno nastaje kao rezultat različitog oblika intelektualnog djelovanja ljudskih bića.

Tradicionalno znanje se tako, općenito, dijeli u tri zasebne i individualno određene vrste:

tradicionalnog znanja.

24 Transmisija znanja s jednog pokoljenja na drugo pokoljenje je još jedan element razlikovanja znanja od tradicionalnog znanja. Ovdje je bitno napomenuti da tradicionalno znanje nije neophodno i staro znanje. To je primijećeno i u World Intellectual Property Organization, Intellectual Property and Genetic Resources, Traditional Knowledge and Traditional Cultural Expressions, An Overview, WIPO, Geneva, 2012, str.10.

25 Unošenjem ovog pravnog standarda se omogućuje da kao tradicionalno znanje bude uključeno i znanje koje je rezultat evolucije tradicionalnog znanja, ali koje nije neophodno dovoljno staro da bi bilo već jednom preneseno sa jednog pokoljenja na drugo, međutim gdje postoji jasna indikacija da će doći do takvog prenosa te gdje kao rezultat ne bi bilo primjereno ne pružiti takvu zaštitu.

26 Da bi tradicionalno znanje moglo biti pravno zaštićeno ono mora biti "živo" znanje, i mora biti u upotrebi od strane zajednice čijim zajedničkim intelektualnim djelovanjem je to znanje i nastalo.

27 Tradicionalno znanje ne smije biti shvaćeno kao fiksno, staro, nepermutabilno stanje koje je osificirano kao izravni rezultat svog tradicionalnog statusa.

28 Ukoliko prihvatimo shvatanje da je za zaštitu tradicionalnog znanja potreban sui generis pravni mehanizam

- Tradicionalno znanje slično objektima prava industrijskog vlasništva,
- Tradicionalni kulturološki izražaji, te
- Genetički resursi.

3.1 Tradicionalno znanje slično objektima prava industrijskog vlasništva²⁹

Tradicionalno znanje slično objektima prava industrijskog vlasništva je takva vrsta tradicionalnog znanja, koje po svojim karakteristikama, uvažavajući individualnost koja je inherentna u svakom tradicionalnom znanju, po svojoj strukturi i upotrebnoj vrijednosti ima najviše sličnosti objektima prava industrijskog vlasništva.

Ekonomska vrijednost kao i pravni rezon za pravnu zaštitu ovih vrsta tradicionalnog znanja ogleda se u tome da su društva koja su stvorila ovo tradicionalno znanje kroz postupak stvaranja tog tradicionalnog znanja došla do saznanja za koje bi subjekti izvan tog društva morali da ulože značajne finansijske, ljudske, vremenske i druge resurse u otkrivanju. Drugim riječima, razlog zašto je ovo znanje vrijedno je zato što ono predstavlja jasnu indicaciju istraživačima kao i svim drugim zainteresovanim licima gdje da tragaju za određenim rješenjem za konkretni problem koji je barem djelomično pokriven tradicionalnim znanjem, a koji je po svojoj prirodi sličan i upotrebljiv, nakon nominalne intelektualne djelatnosti lica koje nisu jedinice društva u pitanju, može biti zaštićen odredbama prava industrijskog vlasništva i kao rezultat toga može ostvariti značajnu imovinsku korist za nosioca koji se, koristeći se tradicionalnim znanjem parazitski okoristio i stvorio neopravdanu imovinsku korist od izrabljivanja takvih intelektualnih dostignuća zajednice tipizovane u njenom tradicionalnom znanju.

Tradicionalno znanje u ovoj klasifikaciji se obično tiče poljoprivrednog, medicinskog,

²⁹ Objekti prava industrijskog vlasništva su izum, oznaka, izgled proizvoda, geografska oznaka porijekla, topografija integrisanog kola te biljna sorta.

okolišnog ili znanja koje je povezano sa genetičkim resursima.³⁰

Za ovu priliku mogu se navesti samo neki od primjera tradicionalnog znanja: poznavanje tradicionalnih medicinskih metoda za liječenje raznih vrsta medicinskih problema, metode tradicionalnog lova i ribolova, uz korištenje tehnika koje su generacijama usavršavane i koje su posebno prilagođene teritoriji i životinjama koje se love, znanje o migraciji životinja, te raznim koristima koje ta migracija može da donese, znanje o tradicionalnim metodama navodnjavanja i kontrole vodostaja tijela vode³¹, metode uzgoja posebnih vrsta biljaka i optimalnih uslova za njihovu sjetvu, obradu i žetvu, tradicionalni mehanizmi ukrštanja bioloških vrsta, odnosno eugeničke selekcije životinja.

Neki od konkretnih primjera ovakve vrste tradicionalnog znanja jesu upotreba Hudija biljaka od strane San naroda za potrebe suzbijanja gladi³², upotreba Taf biljke u Etiopiji za pravljenje brašna sa povoljnijim nutritivnim svojstvima³³, upotreba praha Tumerika za liječenje posjekotina u Indiji,³⁴ održivi sistemi navodnjavanja koji se manifestuju kroz

³⁰ Biruk Haile, Protection of Genetic Resources and Traditional Knowledge in Ethiopia: Examining the National and International Legal and Institutional Frameworks for Access and Benefit Sharing, prezentacija predstavljena na WIPO-WTO Colloquium for Teachers of Intellectual Property Law, Ženeva, Juni 2014.

³¹ Primjeri iz: World Intellectual Property Organization, Intellectual Property and Genetic Resources, Traditional Knowledge and Traditional Cultural Expressions, An Overview, WIPO, Geneva, 2012, str. 9.

³² Jane Anderson, Indigenous/Traditional Knowledge & Intellectual Property, Issue Paper, Center for the Study of the Public Domain Duke University School of Law, Durham SAD, 2010, str. 13.

³³ Biruk Haile, Protection of Genetic Resources and Traditional Knowledge in Ethiopia: Examining the National and International Legal and Institutional Frameworks for Access and Benefit Sharing, prezentacija predstavljena na WIPO-WTO Colloquium for Teachers of Intellectual Property Law, Ženeva, Juni 2014.

³⁴ Bala, Anu, Traditional Knowledge and Intellectual Property Rights: An Indian Perspective (November 1, 2011). Dostupno na: <http://ssrn.com/abstract=1954924> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1954924>

tradicionalne sisteme za transport vode kao što su "aflaj" u Omanu i Jemenu te "qanat" u Iranu³⁵, jedinstvena znanja o sezonskim migracionim uzorcima raznih vrsta u zaljevu Hudson koje održavaju Kri i Inuit narodi.³⁶

Bosna i Hercegovina, vjerovatno, ima značajne resurse na području ove vrste tradicionalnog znanja. Ta količina nije uporediva sa onom u državama afričkog, azijskog i južno-američkog kontinenta koje su mega-bio-raznolike države, ali to ne treba da negativno utiče na uspostavljanje pravnog zaštitnog mehanizma povodom ovog vida tradicionalnog znanja.

3.2 Tradicionalni kulturološki izražaji

Tradicionalni kulturološki izražaji su takve vrste tradicionalnog znanja koje predstavljaju intelektualne tvorevine, nastale kao kulturološki izražaj stvaralačkog potencijala društva, a koji se sastoji od tradicionalnih kulturoloških izražaja kao manifestacija identiteta jednog društva. Tradicionalni kulturološki izražaji su, ustvari, zajednička kulturološka stečevina određenog društva, ostavština predaka kojima se identitet izgubio u toku vremena a koji je u konstantnom procesu evolucije kroz dogradnju i prilagođavanje novonastaloj situaciji, prenošen sa koljeno na koljeno, a čiji se korijeni su izgubljeni u tokovima vremena.

Tradicionalni kulturološki izražaj može da se sastoji od ovosvijetskih, ali takođe i svetih tekstova, slika i drugih kulturoloških tvorevina. Svete knjige monoteističke religije, ali i drugi sakralni tekstovi bi se uvrstili u ovu vrstu tradicionalnog znanja.

Primjer ove vrste tradicionalnog znanja može biti svaki oblik kulturološkoga izražaja određenog društva, bilo da je riječ o ćilimima, korpama, dekorativnoj grnčariji, tradicionalnim plesovima, pjesmama, epovima,

šalama kao i bilo kojoj drugoj varijaciji ekspresija kulturološke stvaralačke tendencije jedinice društva koja poprimi status bivstvovanja elementom identiteta tog društva.

U Bosni i Hercegovini primjer tradicionalnog kulturološkoga izražaja bi bio bosanski ćilim, gračaničko keranje, izvorni narodni melos i folklor, bosanska sevdalinka kao i brojni drugi primjeri.

Vjerujemo da je za potrebe bosanskohercegovačkog društva od najvećeg značaja pravilna i potpuna pravna zaštita tradicionalnih kulturoloških izražaja.³⁷

3.3 Genetički resursi

Pojam genetičkih resursa definisan je u članu 2 Konvencije o biološkoj raznolikosti. Iz odredbi teksta Konvencije, te njenog protokola, proizilazi shvatanje da genetički resursi mogu predstavljati bilo kakav biološki materijal koji može da vrši propagaciju kroz svoje biološko repliciranje. Genetski resursi, kroz dugogodišnju utilizaciju bioloških materijala, mogu da budu veoma značajan ekonomski resurs kroz jasnu naznaku vrste biološkog materijala koji može biti rješenje za određeni problem, odnosno koji može biti osnova za izvjestan izum, zaštićen patentom.

Posebno interesantan je primjer Henriete Laks, iz čijih ćelija raka grlića materice su ekstrahovane HeLa ćelije, karakteristične po tome što mogu nastaviti svoj život u laboratoriji i koje su, efektivno, što se tiče upotrebe za znanstvene svrhe, vječne. Izučavanje HeLa ćelija je urodilo brojnim patentima i neslućenim bogatstvima za mnogo individua, od kojih je najmanje koristi imala sama Henrieta Laks, koja nije dobila nikakvu kompenzaciju i koja je preminula od posljedica tog ra-

35 World Intellectual Property Organization, Intellectual Property and Genetic Resources, Traditional Knowledge and Traditional Cultural Expressions, An Overview, WIPO, Geneva, 2012, str. 9

36 Ibid.

37 Potpuna karakterizacija ove vrste tradicionalnog znanja prevazilazi obim ovog rada. Cijenjenom čitaocu predlažemo za više podataka i temeljitu analizu pogleda izvršni izvor: World Intellectual Property Organization, Consolidated Analysis of The Legal Protection of Traditional Cultural Expressions/Expressions of Folklore, Background paper number 1, WIPO, Geneva, 2003

ka.³⁸ U literaturi se navodi i slučaj osobe koja ima imunitet na leukemiju, na račun koje je, kao rezultat razmatranja i izučavanja čitavog tog slučaja podnesena prijava za patent.³⁹

Izvjesno je da u navedenim situacijama mora da se pruži adekvatna pravna zaštita.

Konvencija o biološkoj raznolikosti, a posebno Protokol iz Nagoje o pristupu genetskim resursima i o poštenom i ravnopravnom dijeljenju koristi koje nastaju iz njihove upotrebe predstavljaju jedan takav mehanizam.⁴⁰

Izvjesno je da su genetički resursi značajno različiti od druge dvije vrste tradicionalnog znanja. Njihova razlika se posebno ogleda u tome što oni, za razliku od druge dvije vrste tradicionalnog znanja, nisu rezultati intelektualnog djelovanja pojedinca ili grupe pojedinaca. To je i jedan od razloga zašto Svjetska organizacija za intelektualno vlasništvo nije uključena u postupak razmatranja i uređivanja pravne zaštite genetskih resursa kao takvih.⁴¹

Povodom ovih pitanja kao jedno od mogućih riješena može se identifikovati instrumentarij pravnog poretka za zaštitu ličnih svojstava subjekta prava. Vjerujemo da je potrebno provesti istraživanje o ovom modalitetu pravne zaštite genetskih resursa.

38 Denise M. Watson, Cancer cells killed Henrietta Lacks—then made her immortal, *The Virginian-Pilot*, 10.05.2010, dostupno na: <http://hamptonroads.com/2010/05/cancer-cells-killed-henrietta-lacks-then-made-her-immortal>

39 Ragavan, Srividhya, Protection of Traditional Knowledge. *Minnesota Intellectual Property Law Review*, Vol. 2, No. 2, 2001. Dostupno na: <http://ssrn.com/abstract=310680> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.310680>

40 Nagoya Protocol On Access To Genetic Resources And The Fair And Equitable Sharing Of Benefits Arising From Their Utilization To The Convention On Biological Diversity, dostupan na: <http://www.cbd.int/abs/doc/protocol/nagoya-protocol-en.pdf>

41 World Intellectual Property Organization, Intellectual Property and Genetic Resources, Traditional Knowledge and Traditional Cultural Expressions, An Overview, WIPO, Geneva, 2012, str. 17.

4. Modaliteti pravne zaštite tradicionalnog znanja

Postoji mnogo pravnih modaliteta, čije bi korištenje moglo osigurati zaštitu tradicionalnog znanja. Neki od tih modaliteta uključuju davanje isključivih apsolutnih prava društvenoj zajednici kao nosiocu prava u pitanju, drugi osiguravanju mehanizme primjerene nadoknade kao i kontrolu nad načinima korištenja tradicionalnog znanja, dok pak, drugi mehanizmi osiguravaju zaštitu od zloupotrebe tradicionalnog znanja.

U teoriji su se iskristalisala prvenstveno dva pristupa ili modaliteta zaštite tradicionalnog znanja:

- Pozitivna zaštita, te
- Defanzivna zaštita.⁴²

4.1 Pozitivna zaštita

Pozitivna zaštita kao modalitet zaštite tradicionalnog znanja ogleda se u razvijanju mehanizma koji omogućava određenim zajednicama, odnosno pojedincima unutar tih zajednica, da kroz registraciju ili na drugi način steknu isključiva subjektivna građanska prava povodom tradicionalnog znanja⁴³, te da, koristeći ta prava, spriječe zloupotrebu tradicionalnog znanja i osiguraju da će nosilac prava ostvariti primjerenu renumeraciju za korištenje takvog tradicionalnog znanja od strane lica koje nije dio zajednice koja je izvornik znanja u pitanju.

Veliki problem kod pravilne zaštite tradicionalnog znanja jeste identifikovanje i determinacija identiteta nosioca konkretnog subjektivnog građanskog prava. Naime, ukoliko taj nosilac bude skupina fizičkih lica,

42 Brojni izvori, ali vidi posebno: Secretariat of the World Intellectual Property Organization, Glossary of Key Terms Related to Intellectual Property and Genetic Resources, Traditional Knowledge and Traditional Cultural Expressions (WIPO/GRTKF/IC/22/INF/8, April, 2008) Dostupan na: http://www.wipo.int/meetings/en/doc_details.jsp?doc_id=192978, str. 33

43 Vidi: World Intellectual Property Organization, Intellectual Property and Genetic Resources, Traditional Knowledge and Traditional Cultural Expressions, An Overview, WIPO, Geneva, 2012, str. 15.

odnosno neka vrsta društvene tvorevine bez pravnog subjektiviteta, pitanje određenja i identifikacije primjerene manifestacije pravno relevantne volje koja sačinjava elemente građanskopravnog odnosa povodom subjektivnih građanskih prava na osnovu zaštićenog tradicionalnog znanja postoji. Pitanje distribucije renumeracije dobivene za korištenje takvog tradicionalnog znanja je takođe aktuelno. Isto se moraju uzeti u obzir prava pojedinca, koji je pripadnik te zajednice, na korištenje tog tradicionalnog znanja, odnosno da li takav pojedinac može da koristi to znanje za ličnu ili isključivo dobit društva kao cjeline.

4.2 Defanzivna zaštita

Za razliku od mehanizma pozitivne zaštite, koji stvara subjektivno građansko pravo za njegovog nosioca, defanzivna zaštita se sastoji od mehanizama primjene isključivosti, odnosno mehanizama kojim se sprječavaju sva treća lica, koja nisu pripadnici društva, odnosno i sami pripadnici društva ukoliko koriste prava za neprimjerene svrhe, da na neopravdan i neprimjenjiv način, parazitski ili iskoriste ili skrnave tradicionalno znanje koje je u pitanju.

5. Potencijalni mehanizmi zaštite tradicionalnog znanja

Budući da tradicionalno znanje kao pojam podrazumjeva znanje iz svih mogućih oblika postojanja ljudskih bića, tako će i mehanizmi zaštite pojedinih vidova tradicionalnog znanja, zavisiti od konkretnog vida tradicionalnog znanja i od oblika njegove primjene. Općenito govoreći i za potrebe sistematizacije, na višem nivou apstrakcije identifikujemo postojanje prvenstveno tri moguća skupa potencijalnih mehanizama zaštite tradicionalnog znanja. Dakle, tradicionalno znanje se može zaštititi primjenjujući sljedeće pravne instrumentarije:

Pravo intelektualnog vlasništva kao instrumentarij zaštite tradicionalnog znanja,

Sui generis pravna zaštita tradicionalnog znanja, te

Drugi mehanizmi pravne zaštite tradicionalnog znanja.

5.1 Pravo intelektualnog vlasništva kao instrumentarij zaštite tradicionalnog znanja

Pravo intelektualnog vlasništva se samo sastoji od, s jedne strane autorskog i srodnih prava i s druge strane od prava industrijskog vlasništva, u zavisnosti od vrste intelektualne tvorevine koja se pojavljuje kao objekt zaštite.

5.1.1 Zaštita tradicionalnog znanja normama autorskog i srodnih prava

Autorsko pravo u objektivnom smislu je sistematizovan skup pravnih pravila kojima se uređuju odnosi između subjekata prava povodom autorskih djela.

Autorsko djelo, u skladu sa odredbama člana 4 Zakona o autorskim i srodnim pravima jeste intelektualna tvorevina koja je nastala intelektualnim stvaralačkim djelovanjem fizičkog lica u polju književnosti, umjetnosti ili nauke, koja je individualna u smislu – da je objektivno i subjektivno originalna, koja ima formu koja čini sadržaj autorskog djela prenosivim od ličnosti autora na druga lica, bez obzira na oblik te forme i koji predstavlja pravno zaštićen izražaj jedne ili više pravom nezaštitivih ideja.⁴⁴

Tradicionalni kulturološki izražaji, po svojoj prirodi, najviše odgovaraju odredbama o zaštiti autorskih djela, te bi bilo opravdano pretpostaviti da bi se, kao takve, norme autorskog prava se mogle koristiti i za zaštitu tradicionalnih kulturoloških izražaja.

Međutim, postoji značajna razlika između autorskog djela i tradicionalnog kulturološkog izražaja. Autorsko djelo predstavlja određeno konkretno intelektualno stvaralačko djelovanje jednog ili više fizičkih lica. Rezultat je autorsko djelo koje je, objektivno, originalno u smislu da je jedinstveno i da se razlikuje od svih drugih autorskih djela po

⁴⁴ Zakon o autorskim i srodnim pravima (Službeni glasnik Bosne i Hercegovine, 63/10)

svom sadržaju, a koje, subjektivno, predstavlja odražaj, u izvjesnom obliku, subjektivne individualnosti autora.

Tradicionalni kulturološki izražaji, budući da predstavljaju kulturološki izražaj individualne zajednice, samim tim nisu i ne mogu biti subjektivno originalni.

Tradicionalni kulturološki izražaji takođe ne mogu biti objektivno originalni budući da se oni najčešće sastoje od izvjesnih tema, motiva i sadržaja koji je karakterističan za tu zajednicu, te koji se kao rezultat ponavlja više puta, koji prenoseći se sa koljena na koljeno biva ponovljen i gdje je svaka iteracija, na neki način, suptilno izmijenjena od strane generacije koja vrši prenošenje, ali gdje, istovremeno, izvjesni elementi ostaju stalni i, sa stanovišta odredbi autorskog prava, neoriginalni.

Subjekt autorskopravne zaštite je uvijek pojedinac dok bi subjekt zaštite tradicionalnog kulturološkog izražaja bila skupina.⁴⁵ Veliki problem jeste da se odredi tko će biti nosilac subjektivnog autorskog prava povodom tradicionalnog kulturološkog izražaja.

Subjektivno autorsko pravo, po svojoj je prirodi teritorijalno ograničeno pravo, dok tradicionalni kulturološki izražaji mogu pocijati sa više teritorija u različitim državama. Davanje isključivih prava određenoj grupi podrazumjeva uskraćivanje tih prava drugim grupama, što može napraviti značajne pravne probleme.

Postoje i drugi problemi u autorskopravnoj zaštiti tradicionalnog znanja.⁴⁶

45 Odnosno, ukoliko se radi o više autora, grupa autora, ali ovo je više izuzetak nego pravilo i ta grupa autora rijetko prelazi deset jedinki. Audiovizuelno autorsko djelo kao sui generis vrsta autorskog djela sa karakterističnom koautorskom prirodom je upravo, zbog činjenice da se obavezno javlja više koautora, posebno uređen odredbama ZAISP-a.

46 World Intellectual Property Organization, Consolidated Analysis of The Legal Protection of Traditional Cultural Expressions/Expressions of Folklore, Background paper number 1, WIPO, Geneva, 2003

U Bosni i Hercegovini tradicionalni kulturološki izražaj bi bio zaštićen odredbama Zakona o autorskim i srodnim pravima (ZAISP), ali taj zakon ne poznaje izraz "tradicionalni kulturološki izražaj". ZAISP samo tri puta pominje izraz "folklorna djela" i to nikada u kontekstu autorskog prava na tim djelima.⁴⁷ ZAISP ne definiše šta predstavlja pojam folklornih djela.⁴⁸ Međutim, član 8. stav 1, tačka e) jasno određuje da autorskopravno ne mogu biti zaštićene "narodne književne i umjetničke tvorevine". Zakon ne pruža bilo kakvo daljnje objašnjenje kako se ima odrediti šta je narodna književna ili umjetnička tvorevina, odnosno tko je taj koji će napraviti tu konkretnu determinaciju.

Na ovaj način su svi tradicionalni kulturološki izražaji izuzeti iz autorskopravne zaštite u Bosni i Hercegovini. Iz tih razloga, ukoliko se želi osigurati pravna zaštita tradicionalnog kulturološkog izražaja bit će neophodno ili izvršiti ekstenzivnu izmjenju i dopunu postojećeg objektivnog autorskog prava u BiH ili stvoriti sui generis sistem zaštite tradicionalnih kulturoloških izražaja.

5.1.2 Zaštita tradicionalnog znanja normama prava industrijskog vlasništva

Pravo industrijskog vlasništva se sastoji od: patentnog prava⁴⁹, žigovnog prava⁵⁰, prava industrijskog dizajna⁵¹, prava zaštite oznaka geografskog porijekla⁵², prava zaštite

47 Član 116 "Izvođači"; Član 118 "Moralna prava izvođača"

48 Svjetska organizacija za intelektualno vlasništvo je odlučila da ne naglašava izraz "folklor" u kontekstu tradicionalnih kulturoloških izražaja, zbog ograničavajućeg efekta tradicionalnog shvatanja obima tog pojma, kao i zbog izvjesnih negativnih konotacija koje taj izraz podrazumjeva. Vidi: World Intellectual Property Organization, Intellectual Property and Genetic Resources, Traditional Knowledge and Traditional Cultural Expressions, An Overview, WIPO, Geneva, 2012, str. 11.

49 Zakon o patentu (Službeni glasnik BiH, 53/10)

50 Zakon o žigu (Službeni glasnik BiH, 53/10)

51 Zakon o industrijskog dizajnu (Službeni glasnik BiH, 53/10)

52 Zakon o zaštiti oznaka geografskog porijekla (Službeni glasnik BiH, 53/10)

topografije integrisanog kola⁵³ i prava zaštite biljne sorte.⁵⁴ Tu se tradicionalno svrstava i zaštita poslovne tajne i zaštita od nelojalne konkurencije.

Pravo industrijskog vlasništva je složen pojam koji, kao što je već istaknuto, kao objekt zaštite ima raznolike vrste intelektualnih tvorevina kao što su izum, oznaka, oznaka geografskog porijekla, izgled proizvoda, topografija integrisanog kola, biljna sorta.

Tradicionalno znanje srodno objektima zaštite prava industrijskog vlasništva, kao što mu ime ukazuje, moglo bi biti zaštićeno odredbama objektivnog prava industrijskog vlasništva, kao što bi tradicionalni kulturološki izražaji mogli biti zaštićeni odredbama objektivnog autorskog prava.

Isto kao i u tom slučaju, doduše, problemi na koje je ukazano kod pravne zaštite tradicionalnog kulturološkog izražaja postoje i kod primjene mehanizama prava industrijskog vlasništva. Njima je dodana činjenica da pravo industrijskog vlasništva, po svojoj prirodi, registrovano je pravo koje za njegovo ostvarivanje zahtijeva provođenje formalne procedure. Pitanje tko, u smislu nadležnog organa, ali i ovlaštenog podnosioca i kako će izvesti tu proceduru – mora biti razjašnjeno i jasno definisano.

Rezultat provođenja takve procedure je neophodno stvaranje subjektivnog prava koje je po svojoj prirodi neka vrsta monopola. Njime se može zabraniti primjena tog tradicionalnog znanja svim drugim grupama i svim drugim pojedincima koji nisu ovlašteni, odnosno za koje se ima smatrati da nisu članovi te grupe, odnosno unutar grupe da nisu podobni za korištenje tim pravima.

Troškovi sticanja i održavanja ove vrste pravne zaštite su veoma veliki. Primjetni su i drugi problemi.

53 Zakon o zaštiti topografije integrisanog kola (Službeni glasnik BiH, 53/10)

54 Zakon o zaštiti novih sorti bilja u BiH (Službeni glasnik BiH, 14/10)

U Bosni i Hercegovini, pored integracije izvjesnih odredaba Konvencije o biološkoj raznolikosti i to onih koji se uglavnom odnose na pitanje genetskih resursa u odredbama patentnog prava, pitanje zaštite tradicionalnog znanja odredbama prava industrijskog vlasništva je takođe, nepostojeće. Isti prijedlog stoji kao i u prethodnom poglavlju.

5.2 Sui generis pravna zaštita tradicionalnog znanja

Sui generis pravna zaštita tradicionalnog znanja bi podrazumijevala usvajanje jednog ili više zakona koji bi na primjeren način uredili pitanje pravne zaštite pojedinih oblika tradicionalnog znanja. Brojne države, kao što su Indija, Filipini, Indonezija i drugi već su usvojili takve sisteme.

Mogućnost stvaranja sui generis sistema pravne zaštite tradicionalnog znanja je primijećena i od strane međunarodnih tijela. Već je pomenut jedan takav primjer moguće legislative.⁵⁵ U skorije vrijeme Svjetska organizacija za intelektualno vlasništvo je pripremila primjer mogućih oblika odredbi koje bi mogle biti primijenjene u takvom sui generis zakonu.⁵⁶

Zajednica tihookeanskih zemalja je pripremila i konkretan Model takvog zakona.⁵⁷ Primjetno je razvijanje takve svijesti i u drugim regijama⁵⁸.

Najveća prednost sui generis sistema pravne zaštite tradicionalnog znanja je u

55 Model Provisions for National Laws on the Protection of Expressions of Folklore Against Illicit Exploitation and Other Prejudicial Actions (UNESCO/WIPO, 1982)

56 Secretariat of the World Intellectual Property Organization, The Protection Of Traditional Knowledge: Draft Articles, WIPO/GRTKF/IC/24/4, Ženeva, 2013.

57 Vidi: Secretariat Of The Pacific Community, Guidelines for developing national legislation for the protection

of traditional knowledge and expressions of culture based on the Pacific Model Law 2002, Noumea, New Caledonia

58 Vidi: Salvin S. Nand, Protecting and Revitalizing Traditional Knowledge and Expressions of Culture: for an Equitable Future in Fiji, WIPO-WTO Colloquium Papers, WIPO & WTO, Geneva, 2011, str. 55-74.

tome što otvara mogućnost potpune, iscrpne, te najznačajnije prilagođene zaštite tradicionalnog znanja. Ovakav pristup, međutim, mogao bi izazvati drugi niz pravnih problema. To bi, u izvjesnom smislu predstavljalo izravni napad na obim javnog domena. Zato neki teoretičari osporavaju potrebu za ovakvim vidom zaštite tradicionalnog znanja⁵⁹. Drugi ukazuju na to da sui generis uređenje može dovesti do značajne razuđenosti i time nekompatibilnosti i nekoherentnosti sistema zaštite tradicionalnog znanja u svijetu. Izvjesno je da ovo pitanje iziskuje značajno veći obim istraživanja.

5.3 Drugi mehanizmi pravne zaštite tradicionalnog znanja

Pod drugim mehanizmima zaštite tradicionalnog znanja podrazumjevaju se svi drugi pravni instrumentariji, koji nisu iz domena prava intelektualnog vlasništva, niti predstavljaju sui generis pravni instrumentarij, ali koji na jedan ili drugi način uređuju jedan ili više aspekata zaštite tradicionalnog znanja. Ovdje se, uglavnom, radi o konkretnim pitanjima povodom pojedinih aspekata pravne zaštite tradicionalnog znanja, te konkretnim i individualno identifikovanim načinima i pravnim mehanizmima za zaštitu tradicionalnog znanja.

Primjer ovakvog vida zaštite jesu ugovorne odredbe o pristupu izvjesnim podacima koji se smatraju tradicionalnim znanjem, ograničavanje pristupa tržištu proizvoda koji nisu autentične manifestacije tradicionalnog znanja, odredbe da izvjesno sknavljenje pojedinih oblika tradicionalnog znanja predstavlja klevetu, je krivičnopravno kažnjivo i drugi.

Najveća prednost ovih mehanizama zaštite je u tome što se svaki mehanizam pri-

lagodava konkretnom problemu i predstavlja konkretno, idealno situirano rješenje za taj problem. Nedostatak je u tome što ono ne predstavlja i uređen skup normi, to jest, sistematizovan sistem za zaštitu tradicionalnog znanja, što znači da njegova efektivnost, sukladno sa drugim normama i općenita utilitarnost za ovlaštenike može biti upitna.

Zaključak

Tradicionalno znanje u jednu ruku predstavlja značajan ekonomski resurs, a u drugu – dostignuće i centralni dio identiteta jedne društvene zajednice. Kao takvo, tradicionalno znanje mora biti na pravilan, potpun i učinkovit način zaštićeno pravnim instrumentarijem.

Izučavanje fenomena tradicionalnog znanja, objektivno govoreći je tek u povoju. Ovaj rad predstavlja skroman doprinos tom poduzetništvu. Predložena je definicija koja doprinosi postojećim definicijama, noseći bitne elemente neophodne za pravilno razumijevanje fenomena tradicionalnog znanja, a što je prethodnica za bilo kakvu primjerenu pravnu zaštitu nekog fenomena.

Ono što je primjetno jeste da izučavanje i uređenje tradicionalnog znanja nije zastupljeno u Bosni i Hercegovini u bilo kom značajnom obimu i svakako, nije ni blizu nivou koji značaj ove materije opravdava.

Veoma su rijetki, gotovo “nepostojeći” naučni radovi koji tretiraju ovu materiju.

Zaključak ovog rada jeste da je istraživanje materije zaštite i pravne zaštite tradicionalnog znanja opravdano, te da je potrebno izvršiti temeljitu razradu i sistematizaciju problematike tradicionalnog znanja i njegove potpune pravne zaštite.

Postojeći pravni mehanizmi u Bosni i Hercegovini nisu dovoljni, a što uzrokuje nedostatkom zaštite svih vidova tradicionalnog znanja. To čini tradicionalno znanje Bosne i Hercegovine podložnim zloupotrebi te izrabljivanju. Takvo stanje je nedopustivo.

⁵⁹ Vidi: Hilty, Reto, Rationales for the Legal Protection of Intangible Goods and Cultural Heritage (August 2, 2009). Max Planck Institute for Intellectual Property, Competition & Tax Law Research Paper No. 09-10. Dostupno na: <http://ssrn.com/abstract=1470602> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1470602>

Zaključak rada jeste da Bosna i Hercegovina mora da poduzme ili reformu prava intelektualnog vlasništva u takvom obimu i takve prirode koji će osigurati prilagodbu ovog instrumentarija specifičnim potrebama tradicionalnog znanja, odnosno, ono što autori vjeruju primjerenijim, izučavanje sui generis sistema, te po njihovim razumijevanju, zaključujemo da bi Bosna i Hercegovina trebalo da usvoji sui generis sistem zaštite svih oblika tradicionalnog znanja koji bi bio kompatibilan sa svrhom i institutima prava intelektualnog vlasništva, ali u isto vrijeme i obavezama Bosne i Hercegovine koje je prihvatila.

Bibliografija⁶⁰

1. Bala, Anu, Traditional Knowledge and Intellectual Property Rights: An Indian Perspective (November 1, 2011). Dostupno na: <http://ssrn.com/abstract=1954924> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1954924>
2. Biruk Haile, Protection of Genetic Resources and Traditional Knowledge in Ethiopia: Examining the National and International Legal and Institutional Frameworks for Access and Benefit Sharing, prezentacija predstavljena na WIPO-WTO Colloquium for Teachers of Intellectual Property Law, Ženeva, Juni 2014.
3. Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage (2003)
4. Convention on Biological Diversity (CBD, UN, 1992)
5. Denise M. Watson, Cancer cells killed Henrietta Lacks—then made her immortal, *The Virginian-Pilot*, 10.05.2010, dostupno na: <http://hamptonroads.com/2010/05/cancer-cells-killed-henrietta-lacks-then-made-her-immortal>
6. Hilty, Reto, Rationales for the Legal Protection of Intangible Goods and Cultural Heritage (August 2, 2009). Max Planck Institute for Intellectual Property, Competition & Tax Law Research Paper No. 09-10. Dostupno na: <http://ssrn.com/abstract=1470602> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1470602>
7. Jane Anderson, Indigenous/Traditional Knowledge & Intellectual Property, Issue Paper, Center for the Study of the Public Domain Duke University School of Law, Durham SAD, 2010
8. Katarina Damjanović, Vladimir Marić, *Intelektualna svojina*, Četvrto, izmenjeno i dopunjeno izdanje, Pravni fakultet Univerziteta Union u Beogradu i Javno preduzeže Službeni glasnik, Beograd, 2012.
9. Krishna, Ravi Srinivas, Traditional Knowledge and Intellectual Property Rights: A Note on Issues, Some Solutions and Some Suggestions. Dostupno na: <http://ssrn.com/abstract=1140623>
10. Model Provisions for National Laws on the Protection of Expressions of Folklore Against Illicit Exploitation and Other Prejudicial Actions (UNESCO/WIPO, 1982)
11. Nagoya Protocol On Access To Genetic Resources And The Fair And Equitable Sharing Of Benefits Arising From Their Utilization To The Convention On Biological Diversity, dostupan na: <http://www.cbd.int/abs/doc/protocol/nagoya-protocol-en.pdf>
12. of traditional knowledge and expressions of culture based on the Pacific Model Law 2002, Noumea, New Caledonia
13. Ragavan, Srividhya, Protection of Traditional Knowledge. *Minnesota Intellectual Property Law Review*, Vol. 2, No. 2, 2001. Dostupno na: <http://ssrn.com/abstract=310680> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.310680>
14. Regional Framework for the Protection of Traditional Knowledge and Expressions of Culture (Secretariat of the Pacific Community)
15. Salvin S. Nand, Protecting and Revitalizing Traditional Knowledge and Expressions of Culture: for an Equitable Future in Fiji, *WIPO-WTO Colloquium Papers*, WIPO & WTO, Geneva, 2011.
16. Secretariat Of The Pacific Community, Guidelines for developing national legislation for the protection
17. Secretariat of the World Intellectual Property Organization, Glossary of Key Terms Related to Intellectual Property and Genetic

⁶⁰ Svim izvorima sa interneta je posljednji put pristupljeno 13.11.2014. godine.

- Resources, Traditional Knowledge and Traditional Cultural Expressions (WIPO/GRTKF/IC/22/INF/8, April, 2008) Dostupan na: http://www.wipo.int/meetings/en/doc_details.jsp?doc_id=192978
18. Secretariat of the World Intellectual Property Organization, The Protection Of Traditional Knowledge: Draft Articles, WIPO/GRTKF/IC/24/4, Ženeva, 2013.
  19. Slobodan M. Marković, Pravo intelektualne svojine, Magistrat i Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2007.
  20. The International Treaty on Plant Genetic Resources for Food and Agriculture (FAO, 2001)
  21. Vesna Besarović, Intelektualna svojina, Industrijska svojina i autorsko pravo, četvrto dopunjeno i izmjenjeno izdanje, Pravni fakultet u Beogradu, Beograd, 2005.
  22. World Intellectual Property Organization, Consolidated Analysis of The Legal Protection of Traditional Cultural Expressions/ Expressions of Folklore, Background paper number 1, WIPO, Geneva, 2003
  23. World Intellectual Property Organization, Intellectual Property and Genetic Resources, Traditional Knowledge and Traditional Cultural Expressions, An Overview, WIPO, Geneva, 2012.
  24. Zakon o autorskim i srodnih pravima (Službeni glasnik Bosne i Hercegovine, 63/10)
  25. Zakon o industrijskog dizajnu (Službeni glasnik BiH, 53/10)
  26. Zakon o patentu (Službeni glasnik BiH, 53/10)
  27. Zakon o zaštiti novih sorti bilja u BiH (Službeni glasnik BiH, 14/10)
  28. Zakon o zaštiti oznaka geografskog porijekla (Službeni glasnik BiH, 53/10)
  29. Zakon o zaštiti topografije integrisanog kola (Službeni glasnik BiH, 53/10)
  30. Zakon o žigu (Službeni glasnik BiH, 53/10)